

Наукові школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Олена Іонова

У сучасному освітньому просторі рівень авторитетності й конкурентоспроможності університету визначається не лише якістю підготовки фахівців, а й потужністю його наукового потенціалу. Фундаментом цього потенціалу традиційно виступають наукові школи — унікальні інтелектуальні осередки, де забезпечується освітня спадкоємність, генеруються нові ідеї та знання, здійснюється апробація передових досліджень.

За понад 220-річну історію існування Сковородинівського університету постать Учителя, науковця, громадянина гуртувала навколо себе талановиту молодь, визначала напрями наукових розвідок. В Університеті створено й успішно працюють наукові школи, які очолюють видатні особистості, всесвітньо відомі вчені.

Для Університету наукові школи є золотим фондом, гордістю та найвизначнішим надбанням. Це осереддя духовності, що випромінює майстерність вчительської професії, підтверджує її суспільну потребу і високу значущість. У межах

наукових шкіл здійснюється підготовка аспірантів, докторантів, формування молодих учених, наставництво — передача досвіду «з рук у руки» — від провідних науковців учням і послідовникам.

Історія університетських наукових шкіл не була простою, залежала і від особистого життєвого шляху фундатора, і від плідності його наукових ідей, і від особливостей розвитку держави. Ця історія є справжнім літописом становлення і розвитку української науки. Особиста цілеспрямованість, талановитість, закоханість у свою справу та самовідданість видатних учених дозволили ідеям стати основою діяльності наукових шкіл і надбанням вітчизняної науки. Вона здатна розвиватися лише за умов збереження спадкоємності, сприяння несподіваним ідеям та сміливим пошукам, підтримки прагнень до наукових розвідок та відкриттів.

Наукові школи Сковородинівського університету зароджувалися під впливом ідей і методології відомих вчених, зокре-

ма, *Потебні Олександра Опанасовича* (1835–1891) — видатного українського мовознавця, філософа, педагога, фольклориста, етнографа, зачинателя Харківської філологічної школи; *Багалія Дмитра Івановича* (1857–1932) — знаного історика та вченого, громадського діяча, міського голови м. Харків, одного зі засновників Української академії наук.

Значущий внесок у становлення й розвиток наукових шкіл зробили завідувачі кафедри, які працювали в закладі в різні часи. Так, у витоків педагогічної школи були: *Лавровський Микола Олексійович* (1825–1899), перший завідувач кафедри педагогіки (1853–1862); *Федоренко Іван Тимофійович* (1908–1982), завідувач кафедри педагогіки (1966–1972); *Зільберштейн Андрій Ілліч* (1897–1984), завідувач кафедри педагогіки (1972–1981).

Зачинателями психологічної школи стали всесвітньо відомі психологи: *Леонт'єв Олексій Миколайович* (1903–1979), завідувач кафедри психології (1932–1938); *Запорожець Олександр Володимирович* (1905–1981), доцент (1933–1934), завідувач кафедри психології (1938–1941); *Гальперін Петро Якович* (1902–1988), викладач кафедри психології (1930–1941).

Фундаторами природничої школи були: *Каданер Лев Ілліч* (1913–1991), завідувач кафедри хімії (1963–1982); *Синельников Яків Рафаїлович* (1921–1994), завідувач кафедри анатомії та фізіології людини (1965–1990); *Злотін Олександр Зіновійович* (1937–2016), завідувач кафедри зоології (1990–2001).

Історія наукових шкіл Університету, від найстаріших до тих, що тільки складаються, та їх сьогодення свідчать, що у вітчизняної науки велике майбутнє. Вони не лише забезпечують високий рівень фундаментальних розвідок, а мають різноманітні та плідні зв'язки з практичною діяльністю. Надбання наукових шкіл є надійною основою для модернізації сучасної освіти: те, що сьогодні досліджується в межах наукової школи (наприклад, методики інклюзії або цифрова дидактика), завтра стане освіт-

ньої програмою для підготовки майбутніх учителів.

За останні п'ять років у Сковородинівському університеті була здійснена ґрунтовна координаційно-організаційна робота, спрямована на нормативне оформлення наукових шкіл. Підставою означеної роботи став нормативний документ «Положення про наукові школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди» («Положення») [5].

«Положенням» визначено як загальні поняття, завдання й організаційні засади діяльності наукових шкіл, їх кваліфікаційні ознаки, так і порядок реєстрації й атестації наукових шкіл. Так, відповідно до «Положення» наукова школа Університету — це творчий колектив дослідників різних поколінь на чолі з науковим керівником, визнаний українською та світовою науковими спільнотами, який характеризується загальною дослідницькою програмою, єдністю науково-методологічних підходів, спільними світоглядними принципами і вагомими науковими результатами [5, с. 3].

Основною метою створення наукових шкіл є визначення та розробка наукових напрямів для позиціонування Університету як одного з лідерів у вітчизняному та світовому науковому співтовариствах, формування іміджу Університету як провідного закладу педагогічної освіти України. Діяльність наукових шкіл забезпечує спадкоємність поколінь у науці, неперервний розвиток наукового потенціалу, акумулювання знань, збереження традицій, відтворення педагогічних та наукових кадрів [Там же].

Наукову школу очолює науковий керівник — засновник (фундатор) наукового напрямку або один з його послідовників, відповідно до історичних традицій Університету, спрямованих на формування професійної, наукової та культурної педагогічної спільноти України. До складу наукової школи входять: доктори та кандидати наук (доктори філософії), докторанти, здобувачі вищої освіти різних рівнів.

Наукові школи здійснюють науково-дослідну, науково-інноваційну, науково-організаційну, науково-методичну, винахідницьку, грантову та проєктну діяльність відповідно до чинного законодавства України. Кількість наукових шкіл Університету не обмежується.

Реєстрація наукової школи Сковородинівського університету має чітко визначений *алгоритм*, а саме:

- рішення про висунення дослідницького колективу для його реєстрації як наукової школи Університету приймається на загальних зборах колективу. Склад колективу формує її керівник;
- кваліфікаційна картка для реєстрації наукової школи подається на розгляд Комісії з вивчення документів до реєстрації наукової школи (склад Комісії визначається наказом ректора Університету).

Кваліфікаційна картка включає такі структурні складники: назва наукової школи; напрями наукових досліджень; загальні відомості про наукову школу; відомості про фундатора та чинного керівника Школи (науковий ступінь, вчене звання, посада; перелік докторів наук, у яких був науковим консультантом; перелік докторів філософії (кандидатів наук), у яких був науковим керівником; наявність державних і міжнародних премій, почесних звань, медалей і відзнак; кількість публікацій у наукометричних базах Web of Science Core Collection та Scopus; досвід експертної діяльності — наукове опонування, редагування, робота в експертних групах, спеціалізованих вчених радах, участь у редакційних колегіях тощо; загальний список наукових праць); кількісно-кваліфікаційний склад наукової школи; науковий доробок наукової школи — найбільш вагомні результати як за час існування школи, так і за останні п'ять років.

До наукового доробку включаються: участь наукової школи в госпрозрахункових, держбюджетних та грантових проєктах; визнання наукової школи

академічною та громадською спільнотою (Державні премії України, відзнаки Президента, Кабінету Міністрів України, почесні звання, дипломи, грамоти тощо); перелік підготовлених докторів наук і докторів філософії (кандидатів наук); практичне використання отриманих наукових результатів (перелік актів упровадження, галузевих нововведень); отримані патенти, авторські свідоцтва; видані навчальні посібники, підручники, монографії, методичні рекомендації; опубліковані статі у вітчизняних фахових виданнях та закордонних рецензованих періодичних виданнях; угоди з науковцями з інших університетів, академічних та наукових установ; наукові конференції, ініційовані та/або організовані науковою школою; публікації про наукову школу, її досягнення, діяльність, роль як у вітчизняних, так і закордонних виданнях; інші досягнення наукової школи;

- Комісія після детального вивчення наданих матеріалів формулює висновок, який подається до Вченої ради Університету;

- Вчена рада Університету приймає рішення про реєстрацію наукової школи.

Керівникові зареєстрованої наукової школи вручається відповідний *Сертифікат*. Це відбувається в урочистій обстановці, як правило, під час традиційного загальноуніверситетського щорічного заходу «Сковородинівський Олімп».

Кожні п'ять років передбачена атестація наукової школи, яка здійснюється за алгоритмом, аналогічним алгоритму реєстрації школи.

На сьогодні в Університеті створено й зареєстровано 32 наукові школи (у процесі оформлення відповідної документації на реєстрацію є ще декілька наукових шкіл). Серед зареєстрованих наукових шкіл: 13 — педагогічного, 10 — філологічного, 3 — природничого, 2 — психологічного напрямів, по одній школі — філософського, історичного, юридичного напрямів та напряму фізичного виховання і спорту, що представлено у вигляді таблиці.

Наукові школи Сковородинівського університету

№ з/п	Назва школи Засновник /керівник	Основні напрями наукових досліджень
Наукові школи педагогічного напрямку		
1	<i>Наукова школа професійного розвитку вчителя та економічної освіти</i> Засновник — д-р пед. н., проф., акад. НАПН України Прокопенко Іван Федорович (1936–2021); Керівник — д-р пед. н., проф. Пономарьова Наталія Олександрівна	• професійна підготовка та підвищення кваліфікації вчителів; • соціально-економічні умови забезпечення економічного зростання національної економіки; • формування економічної культури та підготовка сучасної молоді до самостійного життя в складних економічних умовах; • розробка та впровадження в освітній процес новаторських технологій економічної освіти; • розвиток загальнопедагогічної підготовки фахівців зі спеціальності «Економіка»
2	<i>Наукова школа педагогіки здоров'я, безпеки і безбар'єрності</i> Засновник/керівник — д-р пед. н., проф., акад. НАПН України Бойчук Юрій Дмитрович	• розробка теоретико-методичних основ формування здорового способу життя студентської молоді; • створення здоров'язбережувального освітнього середовища; • розробка теоретико-методичних основ психокорекційної роботи з дітьми з ООП; • розробка теоретико-методичних основ психолого-педагогічного супроводу дітей з психофізичними порушеннями; • підготовка фахівців до роботи з дітьми з ООП в умовах інклюзивної освіти; • теорія і практика використання корекційних методик у роботі з дітьми з ООП; • підготовка майбутніх учителів до формування безпеко-орієнтованого освітнього середовища
3	<i>Наукова школа цілісного підходу до розвитку творчої особистості</i> Засновник — д-р пед. н., проф., чл.-кор. НАПН України Лозова Валентина Іванівна; Керівник — д-р пед. н., проф. Якімова Марина Еміліївна	• виховальне навчання та інновації в історії вітчизняної педагогічної думки; • система виховної роботи в педагогічних університетах; • формування педагогічної культури вчителя; • деонтологічна підготовка педагога; • підготовка вчителів до професійної комунікації; • акмеологічні проблеми професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя; • ресурсний підхід до професійної підготовки вчителя; • формування психолого-педагогічної компетентності викладача; • персоналізований підхід в управлінні
4	<i>Наукова школа інноваційних освітніх технологій</i> Засновник — д-р пед. н., проф., чл.-кор. НАПН України Євдокимов Віктор Іванович; Керівник — д-р пед. н., проф. Юр'єва Катерина Анатоліївна	• теорія і практика розвитку пізнавальної діяльності учнів і студентів; • забезпечення ефективності використання засобів навчання, педагогічних технологій підготовки учителів; • упровадження у практику роботи освітніх закладів альтернативних технологій навчання, зокрема інноваційних технологій організації самостійної роботи студентів в умовах особистісно-орієнтованого навчання

5	<i>Наукова школа професійної освіти та виховання лідерських якостей майбутніх учителів</i> Засновник — д-р пед. н., проф., чл.-кор. НАПН України Троцько Анна Володимирівна; Керівник — д-р пед. н., проф. Танько Тетяна Петрівна	• обґрунтування теорії виховання школярів та концепції виховної роботи в педагогічному ЗВО; • розробка технології професійної підготовки майбутніх учителів до організації виховної роботи; • моніторинг виховної системи педагогічних ЗВО; • педагогічна взаємодія учасників освітнього процесу вищої школи, формування ціннісних орієнтацій студентів та виховання лідерських якостей майбутніх учителів
6	<i>Наукова школа інформаційно-комунікаційних технологій в освіті</i> Засновник — канд. фіз.-мат. н., проф. Білоусова Людмила Іванівна; Керівник — д-р пед. н., проф. Олефіренко Надія Василівна	• розробка інноваційних технологій навчання інформатики та інформатичних дисциплін у закладах загальної середньої вищої освіти; • проблеми підготовки майбутніх учителів інформатики; • використання інформаційних і комунікаційних технологій в освітньому процесі; • впровадження STEAM технологій в освітній процес; • медіаосвітня підготовка майбутніх учителів
7	<i>Школа особистісно-професійного розвитку фахівця</i> Засновник/керівник — д-р пед. н., проф. Гриньова Валентина Миколаївна	• формування культури особистості; • становлення професіоналізму викладачів ЗВО; • професійна підготовка майбутніх вчителів і фахівців різних галузей; • розвиток особистості учня закладу загальної освіти; • історичні аспекти підготовки фахівців
8	<i>Наукова школа інтелектуально-емоційної дидактики та дидактики вищої школи</i> Засновник — канд. пед. н., проф. Зільберштейн Андрій Ілліч (1897–1984); Керівник — д-р пед. н., проф. Золотухіна Світлана Трохимівна	• дослідження дидактичних проблем (взаємозв'язок навчання і виховання; організація навчально-пізнавальної діяльності в умовах комп'ютерного та діалогового навчання у ЗВО; контроль результатів освітньої діяльності студентів тощо); • становлення й розвиток вищої освіти в Україні (зокрема, на Слобожанщині); дослідження творчої спадщини педагогів минулого; • організація науково-дослідної діяльності в освітніх закладах різного типу в конкретно-історичні періоди; • розвиток освіти в країнах Заходу і Сходу
9	<i>Наукова школа антропософськи-орієнтованої педагогіки</i> Засновник/керівник — д-р пед. н., проф. Іонова Олена Миколаївна	• розвиток антропософської гносеології Р. Штайнера та вальдорфської педагогіки в Україні; • створення здоров'язбережувального освітнього середовища, розвиток здоров'я особистості через освіту; • теоретичні та методичні засади підготовки і підвищення кваліфікації вчителя для роботи в Новій українській школі; • формування інклюзивної компетентності майбутнього вчителя
10	<i>Наукова школа інновацій в галузі освіти</i> Засновник/керівник — д-р пед. н., проф. Попова Олена Володимирівна	• обґрунтування теоретичних засад створення та практичної реалізації педагогічних інновацій в освітню практику як провідних напрямів розвитку сучасної системи освіти; • дослідження проблем загальної педагогіки, дидактики та історії педагогіки; теорії та методики виховання; • професійна підготовка майбутніх фахівців з актуальних питань сучасної педагогічних науки і практики

11	<i>Наукова школа історико-педагогічної компаративістики</i> Засновник/керівник — д-р пед. н., проф. Штефан Людмила Андріївна	• зміст, форми та методи правового виховання школярів у англомовних країнах; • організація педагогічної діяльності з обдарованими дітьми в Україні та провідних країнах світу; • питання розвитку соціально-педагогічних служб для дітей та молоді; • система оцінювання навчальних досягнень студентів університетів США та Великої Британії; • профілактика девіантної поведінки дітей та молоді, організація фізичного виховання молоді в країнах Західної Європи
12	<i>Наукова школа історії освіти в Україні</i> Засновник/керівник — д-р пед. н., проф. Зеленська Людмила Дмитрівна	• хронологічне та регіональне ретроспективне вивчення питань становлення і розвитку системи освіти в Україні; • дослідження теоретичних ідей і практичного досвіду навчання й виховання учнівської і студентської молоді в історико-педагогічній думці XIX — XX ст.; • професійно-педагогічна підготовка вчительських кадрів у закладах освіти різних типів • змістовна, культурологічна та прогностична інформація для визначення провідних напрямів творчого використання теоретичних напрацювань і набутого досвіду в сучасних умовах
13	<i>Наукова школа історії розвитку педагогічної думки та народної освіти в Україні</i> Засновник — канд. пед. н., проф. Попова Людмила Данилівна (1923 — 2014); Керівник — канд. пед. н., доц. Білик Вікторія Миколаївна	• теорія і практика підготовки вчительських кадрів та проблеми навчання учнів у вітчизняній педагогіці XIX — XX ст.; • питання сімейного виховання у вітчизняній думці України другої половини XIX — 20–30-х років XX ст.; • підготовка вчителів та практика навчання студентів у вишах Великої Британії та США (60–80-х роки XX ст.); • підготовка національних музично-педагогічних та творчих кадрів в Україні (20–70-ті роки XX ст.); • педагогічні погляди та діяльність видатних українських педагогів
Наукова школа філософського напрямку		
14	<i>Наукова школа культурно-антропологічно та соціально-антропологічно орієнтованої філософії освіти</i> Засновник — д-р філос. н., проф., чл.-кор. НАПН України Култаєва Марія Дмитрівна (1947–2024); Керівник — д-р філос. н., проф. Радіонова Наталія Василівна	• обґрунтування цілісного підходу до формування всебічно розвиненої людини; • обґрунтування суспільної значущості філософії освіти; • розгляд актуальних проблем філософії освіти у сучасних соціокультурних контекстах; • аналіз теоретичних можливостей різних підходів та міждисциплінарних синтезів у спільному проблемному полі філософії освіти, культурної та соціальної антропології, а також соціальної філософії; • виявлення освітніх ризиків і небезпек, пов'язаних з прискореним конституюванням суспільства знань; • розкриття виховного потенціалу суспільства знань; • філософське обґрунтування світоглядного та національно-патріотичного виховання, стратегій духовного оновлення українського суспільства та відповідних виховних практик

Наукові школи психологічного напрямку		
15	<i>Наукова школа метакогнітивної та психосоматичної феноменології вищих психічних функцій в онтогенезі</i> Засновник/керівник — д-р псих. н., проф. Хомуленко Тамара Борисівна	• дослідження психології тілесності та психосоматики; • розвиток пізнавальної сфери суб'єктів педагогічної діяльності; • професійний розвиток практичного психолога в системі освіти; • психологія навчання та виховання; • соціально-психологічні особливості суб'єктів педагогічного процесу
16	<i>Наукова школа губристичної мотивації суб'єкта діяльності</i> Засновник/керівник — д-р псих. н., проф. Фоменко Карина Ігорівна	• психодіагностика і розвиток естетичних здібностей суб'єкта діяльності; самоефективність суб'єкта навчальної діяльності; • командотворча компетентність курсантів військових ЗВО та офіцерів ЗСУ; • упровадження казкотерапевтичних та лялькотерапевтичних психотехнологій; • розробка психотехнологій майндфулнес для подолання стресу в умовах війни; • розвиток інноваційного потенціалу майбутнього фахівця; операціоналізація феномену «гнучких навичок»; • психологія домашнього середовища, дослідження міської ідентичності особистості в умовах війни
Наукові школи філологічного напрямку		
17	<i>Наукова школа літературознавчих досліджень від бароко до постмодерну</i> Засновник — д-р філол. н., проф. Ушкалов Леонід Володимирович (1956–2019); Керівник — д-р філол. н., проф. Левченко Наталія Микитівна	• українська барокова літературна традиція; • містицизм, емблематика, метафорика, жанр барокової епіграми, польськомовність, марнотність, синкретизм барокової поезії і прози; • біблійна герменевтика в давній українській літературі; • українське барокове богومислення; • феномен української літератури від давнини до сучасності; рецепція української класики; • реалізм як есхатологія; • шевченкознавство; сковородіана; • інтелектуальна біографія; жанр постмодерного роману; — сучасна російсько-українська війна в інтермедіальному контексті; література й філософія, фемінізм тощо
18	<i>Наукова школа комплексного дослідження української мови в діахронійно-синхронійному вимірі: від мовознавчих доробків представників і послідовників Харківської філологічної школи до сучасних наукових парадигм вивчення мови</i> Засновник — д-р філол. н., проф. Лисиченко Лідія Андріївна (1928–2022); Керівник — д-р філол. н., проф. Маленко Олена Олегівна	• теоретико-практичні питання мовознавства, закладені в працях зачинателів Харківської філологічної школи (зокрема Олександра Потебні), і розроблені в подальшому наступними науковцями в працях з історії та походження української мови, системного опису її структурних рівнів, зокрема, лексичного, фразеологічного, граматичного; її стилістичних ресурсів, функціонування в різних дискурсах; • поглиблення ідеї О. Потебні про зв'язок мови і мислення, що втілено в сучасних концепціях лінгвокогнітології, лінгвоконцептології, лінгвокультурології, у вимірі яких здійснюються мовознавчі дослідження; • теоретико-практичне опрацювання феномену художньої мови (лінгвопоетика, лінгвостилістика, наратологія поетичного тексту) в динаміці естетичних парадигм; • вивчення прагматичного потенціалу української мови як засобу комунікації в різних видах дискурсивної практики

19	<i>Наукова школа історії та теорії літератури у полікоординатному вимірі</i> Засновник — д-р філол. н., проф. Гетманець Михайло Федосійович (1923–2021); Керівник — канд. філол. н., доц. Гончарова Ольга Анатоліївна	- історія літератури; - теорія літератури; - проблема автора й авторської позиції в художньому творі; - літературне краєзнавство; - історична основа і художній світ «Слова о полку Ігоревім»; - літературна і педагогічна спадщина А.С. Макаренка
20	<i>Наукова школа дослідження лінгвостилістичного, функційного, культуромовного потенціалу мовних одиниць та лінгводидактичний аспект їх реалізації в мовленнєвій, комунікативній, освітній діяльності людини</i> Засновник — д-р філол. н., проф. Дорошенко Сергій Іванович (1924 — 2018); Керівник — канд. філол. н., доц. Марцин Світлана Олександрівна	- теоретико-практичні питання українського мовознавства, зокрема фонетики, лексикології, діалектології, морфології, синтаксису, лінгвостилістики, лінгвопоетики, загального мовознавства; - дослідження безсполучникового складного речення, його структурно-семантичних та стилістичних характеристик у різних видах комунікативної практики (тексти різних жанрів і стилів); - лінгводидактика, зокрема форми, методи й прийоми навчання української мови в закладах загальної середньої та вищої освіти
21	<i>Наукова школа гійомістів України</i> Засновник — д-р філол. н., проф. Мінкін Лев Михайлович (1929 — 2020); Керівник — д-р філол. н., проф. Лепетюха Анастасія Вікторівна	- теоретико-практичні питання романського мовознавства, зокрема морфології та синтаксису французької мови, що вивчаються представниками школи в аспекті семіозису (динамічної та статичної взаємодії синтаксису, семантики та прагматики); - дослідження синтаксичних конструкцій на основі провідної менталістської концепції французького лінгвіста та математика Г. Гійома, творця теорії лінгвістичного менталізму, або феноменологічного мовлення
22	<i>Наукова школа літературно-критичної ейдетики та літературознавчої компаративістики</i> Засновник — д-р філол. н., проф. Фрізман Леонід Генріхович (1935 — 2018); Керівник — д-р філол. н., проф. Корнільєва Лілія Миколаївна	- літературно-критична ейдетика; - вивчення літературно-критичної спадщини видатних представників красного письменства XIX та XX ст. у її найкращих художніх досягненнях; - маловідомі і забуті твори та імена; - компаративістичні студії; - романтична ейдологія та генологія; - літературна етноімагологія; - поетика літературних жанрів; - теорія, історія та сучасна практика біографічних досліджень, документознавства, книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства; - літературне краєзнавство
23	<i>Наукова школа поліпарадигмального вивчення мовних одиниць: від речення до дискурсу</i> Засновник — д-р філол. н., проф. Калашникова Галина Федорівна (1932 — 2024); Керівник — д-р філол. н., проф. Радчук Ольга В'ячеславівна	- порівняльний аналіз функціонування і типології структури поліпредикативного складного речення (ПСР) у різних мовах; - текстотворення в рамках ідеї динамічного синтаксису, функціонування ПРС конструкцій у текстах художньої літератури як компонента ідіостилю письменника; - проблеми теорії тексту, деякі аспекти лінгвостилістики й лінгвопоетики; - розгляд ПРС в аспекті когнітивної лінгвістики; - дослідження багатовекторного потенціалу граматичних одиниць і спроможності їх набувати самостійні смисли в структурі поетичного тексту

24	<i>Наукова школа стилістики художньої літератури</i> Засновник — д-р філол. н., проф. Гулак Анатолій Тихонович (1939 — 2020); Керівник — д-р філол. н., проф. Голобородько Костянтин Юрійович	- художньо-мовленнєвий стиль письменника; - мовностилістичні засоби і прийоми створення експресії в літературно-художньому творі; - поетика художнього твору, майстерність творення як складова теорії літератури; - теорія і методика викладання польської мови у вишах України
25	<i>Наукова школа парадигматичного аналізу тексту в функціональній лінгвістиці</i> Засновник/керівник — д-р філол. н., проф. Степанченко Іван Іванович	- лінгвістичний аналіз художнього тексту; - функціональна лінгвістика; - парадигматичний аналіз художнього тексту; - методика викладання філологічних дисциплін у вищих навчальних закладах і школі
26	<i>Наукова школа української мови в лексико-граматичних, стилістичних, соціолінгвістичних та культурологічних дослідницьких вимірах</i> Засновник — д-р філол. н., проф. Муромцева Ольга Георгіївна (1938 — 2008); Керівник — канд. філол. н., доц. Петрова Озель Лілія Павлівна	- історія і розвиток української літературної мови; - проблеми мовного внормування; - лексикологія, ономастика, дериватологія; - стилістика й культура мови; - лінгвокультурологія; - лінгводидактика і глоттодидактика; - соціолінгвістика
Наукові школі природничого напрямку		
27	<i>Наукова школа технічної ентомології та екології комах</i> Засновник — д-р біол. н., проф. Злотін Олександр Зіновійович (1937–2016); Керівник — д-р біол. н., проф. Маркіна Тетяна Юріївна	- розробка технологій штучного розведення комах для реалізації програм з отримання продуцентів сировини, утилізаторів органічних відходів та агентів біологічного захисту рослин; - удосконалення методів добору та селекції вихідного матеріалу при розробці технологій масового розведення нових, перспективних видів комах; - розробка нових методів оптимізації біоматеріалу з метою підвищення життєздатності та продуктивності комах та способів контролю якості маточних культур ентомофагів та фітофагів
28	<i>Наукова школа порівняльно-анатомічної та функціональної морфології людини та тварин</i> Засновник — д-р мед. н., проф. Синельников Яків Рафаїлович (1921–1999); Керівник — канд. біол. н., проф. Комісова Тетяна Євгенівна	- комплексний морфофункціональний аналіз організму людини (від фундаментальних анатомічних стандартів до механізмів адаптації у критичних умовах середовища), зокрема: антропометрія і соматоскопія учнів, які навчаються в екстремальних умовах підземних шкіл, функціональна діагностика для виявлення прихованих ознак дезадаптації; - навчання учасників освітнього процесу алгоритмам дій у надзвичайних ситуаціях; - забезпечення наочності та збереження музейного фонду кафедри як наукової спадщини
29	<i>Наукова школа гальваностегії, моделювання електрохімічних систем та цифровізації хімічної освіти</i> Засновник — д-р техн. н., проф., засл. діяч науки і техніки України Каданер Лев Ілліч (1913–1991); Керівник — канд. пед. н., доц. Макеев Сергій Юрійович	- дослідження міжфазних та гомогенних хімічних електролітичних систем (дослідження і розробка технологічних процесів електроосадження та розчинення металів); - удосконалення методики викладання хімії в закладах вищої та загальної середньої освіти; - розробка програмного забезпечення для навчально-дослідницької діяльності учнів та студентів

Наукова школа юридичного напрямку		
30	<i>Наукова школа трудового права</i> Засновник — д-р юрид. н., проф. Процевський Олександр Іванович (1929–2016); Керівник — д-р юрид. н., проф. Коваленко Олена Олександрівна	• воля та свобода волі у трудовому праві; • методологія трудового права; • проблеми співвідношення приватного та публічного аспектів у трудовому праві; • тенденції розвитку трудового права; • проблеми правового регулювання соціального діалогу; • проблеми правового регулювання соціального захисту
Наукова школа історичного напрямку		
31	<i>Наукова школа історії України</i> Засновник — д-р істор. н., проф. Білоцерківський Василь Якович (1928–2018); Керівник — д-р істор. н., проф. Богдашина Олена Миколаївна	• історія Слобожанщини XIX–XX ст.; • теорія та історія історіографії; • історія культури, освіти та історичної науки в Україні XIX–XX ст.; • біографістика; • історія, теорія та методика джерелознавства
Наукова школа з фізичного виховання і спорту		
32	<i>Наукова школа індивідуалізації інтегрованого розвитку особистості в галузях фізичної культури, спорту і фізичної терапії</i> Засновник/керівник — д-р н. з фіз. вих. та спорту, проф. Козіна Жаннета Леонідівна	• методологія індивідуалізації: визначення індивідуальної факторної структури підготовленості людини та закономірностей динаміки стану в процесі тренування або реабілітації; • інтегральний розвиток (створення технологій, що поєднують психомоторний, інтелектуальний та креативний розвиток); • розробка та впровадження комп'ютерних систем для визначення властивостей нервової системи та психофізіологічних можливостей; • здоров'язбереження та фізична терапія (методики відновлення працездатності та супроводу людей з різним станом здоров'я)

Кожна з представлених наукових шкіл має свій «авторський почерк» у розв'язанні актуальних проблем, а отже, варта окремого ґрунтовного й детального розгляду.

Загалом представниками наукових шкіл публікуються наукові монографії, підручники, навчально-методичні посібники, статті у фахових вітчизняних та міжнародних виданнях. Творчі колективи наукових шкіл беруть участь в організації та проведенні науково-практичних конференцій різного рівня (регіональні, всеукраїнські, міжнародні), вебінарів, круглих столів, гостьових лекцій, занять у межах Сковорода-хабу.

Наукові школи Університету — це «кузня кадрів», де здійснюється підготовка висококваліфікованих педагогів та фахівців інших спеціальностей, проводиться захист дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук, кандида-

та наук, доктора філософії. Школи готують нову генерацію науковців: аспірант, який потрапляє в «живу» наукову спільноту, не лише зустрічається з керівником, а отримує середовище для апробації ідей.

Окрім своєї суто наукової функції — продукування та поширення нових ідей, наукові школи відіграють особливу роль як джерело морально-ціннісного капіталу, що позитивно впливає на освітній процес Університету, оскільки справжній учений — людина з власною думкою, толерантна, самокритична, з чіткою громадянською позицією. Вона не боїться «мозкових атак», опонентів, наукової полеміки, відстоювання власної думки.

Роль і значення наукових шкіл неможливо переоцінити. Для держави — це фундаментальні відповіді на виклики часу (зокрема, як навчати під час війни або як інтегрувати штучний інтелект в освітній процес); для науки — накопичення та

систематизація науково-педагогічного досвіду, що запобігає «черговому винаходу колеса»; для студента — можливість брати участь у реальних дослідженнях з першого-другого курсів; для Університету — це формування унікального наукового обличчя на національній та міжнародній арені, досягнення високих позицій у рейтингах.

Отже, потужна життєздатна наукова школа — це генератор і транслятор творчих ідей, розробник і виконавець практико-орієнтованих проєктів. Це уможливує формування сучасних фахівців, здатних не лише адаптуватися до динамічних змін на ринку праці, але й приймати нестандартні й інноваційні рішення.

Література

1. *Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку*. Харк. обл. Київ : Знання України, 2009. 431 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002571>
2. *Енциклопедичний довідник Харк. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди*. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Nauka/SK_Viki.pdf
3. Зоря В.Д., Пономарьова Н.О. З історії наукових шкіл фізико-математичного

факультету // Новий Колегіум. 2019. № 4. С. 108–113. URL: https://nure.ua/wp-content/uploads/2019/Scientific_editions/4-1.pdf

4. *Наукові школи Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди* : кол. моногр. ; за заг. ред. акад. І. Ф. Прокопенка. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2014. 324 с. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d8a76c6f-fc65-4afe-bedb-f7c3a3758190/content>

5. *Положення про наукові школи Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди*. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Pro_naykovi_shkolu_20.pdf

6. *Професори Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди* ; гол. ред. М. Белєвцов. Харків : Відомі імена, 2006. 119 с.

7. *Штефан Л. Наукові школи кафедри історії педагогіки і порівняльної педагогіки* // Новий Колегіум. 2020. № 1. С. 86–90. DOI: <https://doi.org/10.30837/nc.2020.1.86>

Надійшла до редколегії 15.06.2026

Рекомендовано до друку 23.09.2026

Опубліковано 30.09.2026

Відомості про автора:

Іонова Олена Миколаївна — доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри теорії і методики викладання природничо-математичних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; e-mail: eni81930@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9306-5553>

Іонова О. Наукові школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Стаття присвячена науковим школам Сковородинівського університету — як історії їх становлення, так і сьогоденню.

Розкрито поняття «наукова школа» (творчий колектив дослідників різних поколінь на чолі з науковим керівником, визнаний українською та світовою науковими спільнотами, який характеризується загальною дослідницькою програмою, єдністю науково-методологічних підходів, спільними світоглядними принципами і вагомими науковими результатами).

Висвітлено мету створення наукових шкіл, завдання й організаційні засади їх діяльності, кваліфікаційні ознаки для реєстрації наукової школи (наявність фундатора та/або чинного керівника; кількісно-кваліфікаційний склад; науковий доробок — найбільш вагомий результати як за час існу-

вання наукової школи, так і за останні п'ять років), порядок реєстрації й атестації наукових шкіл ХНПУ ім. Г. С. Сковороди.

Схарактеризовано основні напрями діяльності 32 наукових шкіл, що на сьогодні зареєстровано Вченою радою ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, серед яких: 13 — педагогічного, 10 — філологічного, 3 — природничого, 2 — психологічного напрямів, по одній школі — філософського, історичного, юридичного напрямів та напряму фізичного виховання і спорту.

Констатовано, що університетські наукові школи як генератор нових ідей, «кузня кадрів» (висококваліфікованих педагогів та фахівців інших спеціальностей), осередок морально-духовного досвіду уможливають формування унікального наукового обличчя закладу та досягнення високих позицій у рейтингах.

Ключові слова: наукові школи; ХНПУ імені Г. С. Сковороди; Сковородинівський університет; продукування ідей; підготовка кадрів; осередки духовності.

Ionova O. Scientific Schools of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

The article is devoted to the scientific schools of Skovoroda University, covering both the history of their formation and their present state.

The concept of a “scientific school” is defined as a creative collective of researchers from different generations led by a scientific supervisor, recognized by the Ukrainian and global academic communities, characterized by a shared research program, unity of scientific and methodological approaches, common worldview principles, and significant scientific achievements.

The purpose of establishing scientific schools, their objectives, and organizational foundations are outlined, along with the qualification criteria for registering a scientific school (the presence of a founder and/or current leader; quantitative and qualitative composition; scientific output—most significant results both throughout the existence of the scientific school and over the past five years), as well as the procedures for registration and certification of scientific schools at H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

The main areas of activity of 32 scientific schools currently registered by the Academic Council of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University are characterized, including: 13 in pedagogy, 10 in philology, 3 in natural sciences, 2 in psychology and one each in philosophy, history, law, physical education and sports.

It is stated that university scientific schools, as generators of new ideas, a “training ground” for highly qualified educators and specialists in various fields, and centers of moral and spiritual experience, enable the formation of a unique academic identity of the institution and the achievement of high positions in rankings.

Key words: scientific schools; H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University; Skovoroda University; idea generation; staff training; centers of spirituality.